

Kautokeinoprojektet

- fra krisetiltak til forebyggende arbeid 2006-2007

Anne Lene Turi • Margrethe Bals

**Samarbeidsprosjekt mellom Kautokeino kommune
og Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern**

HELSE FINNMARK
FINNMÄRKKU DEARVVAŠVUOHTA

2008

Innhold

1. Bakgrunn for prosjektet.....	3
Beskrivelser av hendelsene og reaksjoner.....	3
Hvorfor kultursensitive tiltak?.....	3
Hva er kultursensitive tiltak?.....	5
2. Utvikling av prosjektet og formål.....	6
Rammer og ressursbruk.....	6
Viktige prinsipper i arbeidsmodellen.....	6
Formålene med Kautokeinoprojektet.....	7
3. Beskrivelse av de ulike tiltakene.....	8
Krisetiltak.....	8
Tiltak rettet mot ungdommer.....	8
Tiltak rettet mot de som arbeider med ungdommer til daglig.....	10
Andre tiltak.....	11
4. Evaluering av prosjektet.....	12
Måling av effekt.....	12
Integrering av kultursensitivitet i arbeidet.....	13
Rammer og ressursbruk – evaluering av arbeidsmodellen.....	13
Ble våre delmål innfridd?.....	14
5. Forslag til videreføring.....	15

1. Bakgrunn for prosjektet

Beskrivelse av hendelsene og reaksjoner

I begynnelsen av 2006 ble det i Kautokeino avdekket og etterforsket flere seksuelle overgrep hvor de utsatte var tenåringsjenter og de som utførte overgrepene var menn i voksen alder. Sakene ble viet stor oppmerksomhet i både riksmidier og lokalpresse. Kripos ble koplet inn i sakene, og etterforsket sammen med det lokale politi. Til sammen ble flere enn ti voksne menn tiltalt for overgrep på flere jenter i alderen 13 - 15 år.

Den massive mediedekningen ble fulgt opp av dokumentarer, offentlige debatter og folkemøter. Sakene gjorde et dypt inntrykk på alle. Saken opprørte og berørte de fleste på flere nivåer og på forskjellige måter. For det første er seksuelle overgrep i seg selv et følelsesladd og tabubelagt tema, et tema som for de fleste er følelsesmessig tungt å snakke om. For det andre ble de aller fleste i lokalsamfunnet personlig berørt fordi de fleste har kjennskap til hverandre, folk er i slekt, er venner, kolleger og bekjente. Mediesirkuset førte videre til at innbyggerne av kommunen følte at Kautokeinosamfunnet blir stigmatisert og stemplet som et samfunn hvor overgrep blir akseptert. I mediebildet ble det framstilt at det er flere overgrep og voldtekter i vår bygd, sammenliknet med andre steder. Noen uttrykte ubehag ved at stigmatisering av så vel Kautokeino som av samer generelt, gamle stereotyper av samer som "usiviliserte" og "villmenn" ble aktivert. Reaksjonene ble mange; fornektelse/mistro (dette kan ikke være sant), bagatellisering (dette er kjærlighetsforhold, jentene vet hva de gjør, det er ikke verre i Kautokeino enn i andre plasser) og akseptering (dette er ille, noe må gjøres). Den offentlige debatten gjennomgikk en slags "sjokkfase" dominert av benekting/bagatellisering og sinne til en mer bearbeidingsfase hvor en mer rolig arbeider med disse spørsmålene. Noen mener fortsatt at dette var en heksejakt gjort av politi og media, som har skadet lokalsamfunnet, mer enn at det har vært til gagn. Andre igjen mener at det var bra å endelig få tatt et oppgjør med holdninger og atferd som har vært vanlig, men som ikke bør være akseptable.

Hvorfor kultursensitive tiltak?

Hvorfor er det nødvendig med kultursensitivitet i det lokale arbeidet med forbygging? Er dette lokalsamfunnet så annerledes alle andre at man må bruke andre metoder i arbeidet her sammenliknet for eksempel med et norsk bygdesamfunn? Hvor viktig er det at dette skjedde

innenfor en samisk kontekst? Selvsagt er det mange likhetstrekk mellom Kautokeino og alle andre steder. Det er kanskje til og med flere likhetstrekk enn forskjeller. Jevnaldersovergrep og overgrep mot unge jenter av voksne menn, er kjente problemstillinger i både byer og bygder. Årsaksforhold og konsekvenser av slike overgrep er de samme overalt. Det er viktig å framheve at dette ikke er hendelser som bare skjer i Kautokeino eller skjer mer i Kautokeino enn andre steder. Men disse sakene fikk medieoppmerksomhet, og det ble en offentlig debatt og dermed ble det også skapt et rom for å arbeide forebyggende med disse sakene. Når man først skal jobbe konkret med målrettede tiltak i et samisk lokalsamfunn, så bør det være selvsagt at man forsøker å jobbe kultursensitivt. Nedenfor trekker vi fram noen aspekter ved lokalsamfunnet i Kautokeino som man bør være bevisst på i arbeidet, men temaene er også relevante å ta opp når man snakker med barn, ungdom og voksne om seksualitet. Ikke alle temaene lar seg like lett og direkte relatere til overgrep og krenkelser.

Kautokeino kommune er en samisk kommune, majoriteten av befolkningen har samisk bakgrunn og samisk som morsmål. I likhet med andre urfolkssamfunn har også Kautokeinosamfunnet gjennomgått mange raske endringer de siste tiårene, samfunnet i dag preges av at tradisjonelt levesett kombineres med den moderne eller den globale levemåten. Tradisjonell kunnskap om for eksempel hvordan berges og nytte seg av naturen, duodji, matlaging, historiefortelling og tradisjonelle verdier og holdninger lever side om side med Internett og moteblader. De raske endringene har gjort at de som er barn og unge i dag lever i en annen virkelighet enn deres foreldre og besteforeldre. Generasjonskløft eller vansker i kommunikasjon mellom generasjoner kan være en av konsekvensene av de raske endringene i samfunnsforholdene. Dette temaet kan være relevant å berøre i samtaler om overgrep og vårt samfunn: Har holdninger, verdier og atferd i forhold til seksualitet og krenkelser endret seg? Et annet relevant tema er hvilke opplevelser de ulike personene har av samer i forhold til det norske eller vestlige storsamfunnet. Erfaringer med stigmatisering, diskriminering og det at mange føler seg sårbar og utsatt i utgangspunktet er sentrale temaer å ta opp når en skal jobbe med temaet seksuelle overgrep.

Den kulturelle konteksten preges videre av at manglende åpenhet om seksualitet og manglende åpenhet om seksuelle overgrep. Man kan tenke seg at hvis man ikke snakker med barn og ungdommer om seksualitet og kropp, så kan dette bidra til uklare normer fordi de er uuttalte. Fortsatt er normene for å snakke tydelig og konkret om seksualitet offentlig eller direkte ikke svært tillatende. Seksuelle overgrep forties, unngås eller bagatelliseres.

Et annet trekk ved Kautokeinosamfunnet som fortsatt står sterkt, er opplevelsen av å være et slektsamfunn. Tradisjonelt var slekta og storfamilien de man kunne gå til for praktisk og følelsesmessig hjelp, slekta var de nærmeste, de man alltid kunne stole på og det finnes sterke normer for å være lojal mot slektninger. Når individer opplever kriser, vil slekta ofte stille opp og hjelpe så langt de kan. Slekta kan imidlertid noen ganger også være med på å fortie og gjemme, noen ganger opplever folk dette spesielt når det gjelder tabubelagte temaer, for eksempel seksuelle overgrep. Åpenhet om at overgrep foregår innen slekta, enten noen i familien er utsatt eller utøver, er så skambelagt at det letteste er å tie det ”i hjel”. Man risikerer videre å skape uvennskap eller konflikter innad i slekta eller mellom slekter. Gjennom tidene har det å komme overens med både hverandre og med naturen (soabalašvuohta) vært en viktig samisk verdi. Å komme overens med andre ble sett på som en viktig forutsetning for å klare seg bra i livet. Problemet med å ha en strategi hvor man tier om problemer, er at man da tillater at overgrep får foregå. Slekta og lokalsamfunnets meninger og synspunkter er relevante temaer å ta opp i samtaler om seksualitet og seksuelle krenkelser.

Kunnskap om lokalsamfunnet er svært viktig når man skal utvikle kultursensitive tiltak. For å oppsummere, kan følgende aspekter være viktige å fokusere på i arbeidet:

- Betydningen av at Kautokeino er en samisk bygd – etnisitet
- Et samfunn som har hatt mange raske endringer
- Tradisjonelt levesett og moderne levesett side om side
- Verdier og generasjoner i konflikt?
- Erfaringer med stigmatisering og diskriminering
- Manglende åpenhet om seksuelle overgrep
- Utydelige normer - Hvordan snakker man med barn og ungdommer om seksualitet?
- Slekta betydning

Hva er kultursensitive tiltak?

Slik vi har tenkt underveis i arbeidet med Kautokeinoprojektet, er kultursensitivt arbeid nettopp å *ha fokus på* de kulturspesifikke faktorene og prosesser i lokalsamfunnet i utforming og gjennomføring av de ulike tiltakene. I samtaler og undervisningsopplegg med ungdommer, i undervisning og veiledning med de som arbeider med ungdommer, fokuserte vi på den lokale kulturen. Eksempler på dette kan være å drøfte om den lokale historien har noen

betydning, samisk identitet, raske endringer i samfunnet, forholdet til den norske kulturen, generasjonskløfter og kulturkollisjoner etc.

2. Utvikling av prosjektet og formål

Rammer og ressursbruk

Kautokeino kommune tok kontakt med SANKS og ba om bistand. SANKS kunne tilby to psykologer i 40% stilling i ett år (2007) for å jobbe med forebyggende virksomhet. Stillingene ble avlønnnet av SANKS, men psykologene skulle arbeide tett med det lokale hjelpeapparatet og være en del av det lokale hjelpeapparatet i prosjektperioden.

Viktige prinsipper i arbeidsmodellen

Det bærende prinsippet i prosjektet, var at alle tiltak skal reflektere kultursensitivitet, det vil si at vi utformer tiltakene i forhold til konteksten vi arbeider i. Alle tiltak skal utformes slik at ”det passer” for akkurat dette spesifikke lokalsamfunnet.

Det andre prinsippet var at SANKS sine ressurser i Kautokeino skulle være et supplement eller forsterkning av det allerede eksisterende hjelpeapparatet i kommunen, og at tiltakene skulle både planlegges og gjennomføres *sammen med* hjelpeinstansene i kommunen. De som kjenner kommunen best og vet hvor behovene er, skal legge premissene for arbeidet. Prosjektet skulle ikke bare ha en lokal forankring, men lokalsamfunnet skulle ”få bestemme.” Det tredje prinsippet er langsiktighet og tillit. Forebyggende virksomhet krever for det første langsiktighet. Forebygging som skal gi effekt, krever at man har tid og investerer ressurser over tid. Videre tenkte vi at tillit og forpliktelse er nøkkelord for å lykkes med vårt arbeid. Lokalsamfunnet er sårbart og stigmatisert etter disse sakene, dessuten er ikke folk vant til å ha åpenhet om tabutemaer. En viktig måte å skape tillit mellom hjelper og bruker, tror vi er nettopp forpliktende samarbeid, noe som henger sammen med langsiktighet som nevnt overfor. Forebygging krever at man har tid og at man forplikter seg til samfunnet eller personene man jobber sammen med og for. De som skal hjelpes vil ta imot hjelp hvis de tør å stole på at hjelperen blir en stund og vil være til stede så lenge personen har behov for dette.

Det siste prinsippet som er sentralt i arbeidet, er åpenhet. Seksuelle overgrep er tabu i samfunnet. Nettopp *fordi* det er tabu og dermed underlagt taushet, vil overgrep kunne fortsette. Den som blir utsatt kan ikke snakke om det til noen, for dette er noe som ikke snakkes om. Overgriper får dermed anledning til å fortsette. Hvis man derimot åpner en

mulighet for folk til å snakke om det, vil dette i seg selv muligens redusere risiko for at overgrep kan få fortsette i det stille.

Vi ønsket å arbeide med både generell forebygging og arbeide med de direkte berørte av overgrepene, de utsatte og overgriperne.

Alle tiltak vi utformet hadde altså som mål å være:

- Kultursensitive – tilpasset samisk kultur og det spesifikke for kommunen Kautokeino
- En del av det lokale hjelpeapparatet – alt arbeid skal skje i samarbeid og i samråd med dem
- Basert på langsiktighet, forpliktelse og tillit
- Ha åpenhet som viktig prinsipp
- Rettet mot både direkte berørte, ungdomsbefolkningen generelt, de som arbeider med ungdommer, foreldre og lokalsamfunnet / samfunnet generelt.

Formålene med Kautokeinoprojektet

Det overordnede formålet med prosjektet er å redusere sannsynlighet og hyppighet av seksuelle overgrep og krenkelser mot ungdommer i Kautokeino. Vi ønsket å arbeide både rettet mot de direkte berørte av overgrep og rettet mot ulike deler av den generelle befolkningen i kommunen. Delmålene kan oppsummeres slik:

- Gi støttesamtaler og eventuelt samtalebehandling til de direkte berørte av overgrep. Dette inkluderer utsatte, overgripere, familiemedlemmer og venner av utsatte og overgripere
- Tilby forebyggende tiltak rettet mot ungdommer generelt. Dette vil gi ungdommene økt bevissthet og kunnskaper om seksualitet, grenser og kropp.
- Tilby arenaer for tenåringsforeldre hvor de sammen kan snakke om seksualitet og ungdom, seg imellom og med fagpersoner.
- Tilby kompetanseheving om seksuelle overgrep til de som arbeider med ungdommer; lærere, helsepersonell og sosialarbeidere.

I denne rapporten blir kun SANKS tiltak beskrevet. Kommunen satte i gang flere andre tiltak som ikke nevnes her.

3. Beskrivelser av de ulike tiltakene

Krisetiltak

Krisetiltakene ble satt i gang våren 2006, nærmere bestemt mai/juni. SANKS bisto kommunen i krisetiden. Målet med krisetiltakene var å tilby hjelp og støtte til alle berørte i sakene. De skulle få mulighet til å snakke med fagpersoner, bearbeide reaksjoner, få hjelp til å søke om hjelp hos riktig instans og få støtte i en vanskelig situasjon. SANKS betjente en hjelpetelefon i en periode på to uker. For å fortelle om tilbudet ble lokalmedia brukt, både aviser og nærradio, og man oppfordret folk til å ta kontakt. Telefonen var betjent 24 timer i døgnet, og alle som hadde behov for å ringe i forbindelse med sakene som pågikk, kunne gjøre dette. De kunne snakke med fagperson på telefon, eller avtale et møte. Etter to uker overtok kommunen telefonen og betjente den i en måned. Etterspørselen var som forventet, det var flere som ringte, men det ble ikke en storm av henvendelser. Noen ønsket kun å snakke i telefon, mens andre ville ha flere samtaler og møter med fagpersoner. Det ble ikke gjort en systematisk evaluering av krisetiltakene, men tilbakemelding var at da krisetiltakene ble så synlige for allmennheten så følte flere at noe ble gjort, og dette ga en følelse av kontroll og vilje til å endre situasjonen.

Tiltak rettet mot ungdommer

1) Terapeutiske samtaler og støttesamtaler med de utsatte og ungdom i kommunen

Målet med tiltakene var å tilby hjelp og støtte til de berørte i sakene, alle ungdom skulle få mulighet til å snakke med fagpersoner, bearbeide reaksjoner og få bistand til å søke om hjelp hos riktig instans. Førstelinja hadde god oversikt over hvem de direkte berørte var, de henviste til SANKS og prioriterte selv disse sakene høyt. Flere av ungdommene tok også selv kontakt med psykologene etter at vi hadde vært i klasserommene og informert om tilbudet. Noen ønsket kortvarig kontakt, andre hadde kontakt over lengre periode.

2) Sikre at alle ungdommer får informasjon om tilbudet

Da det var viktig at alle ungdom i kommunen fikk vite om tilbudet, ble det lagt mye arbeid i det å være synlig i lokalsamfunnet. Psykologene besøkte skoleklasser (alle klassetrinn) i ungdomsskolen og informerte om tilbudet, delte ut mobiltelefonnummer som ungdom kunne bruke for å få kontakt. Psykologene snakket om tilbudet i lokalradio og lokale aviser, og oppfordret ungdom til å ta kontakt. Det ble sent ut skriv om tilbudet til alle ungdomsskoleelever, der man fikk informasjon om tilbudet og hvordan ta kontakt. Det ble hengt opp plakater/oppslag om tilbudet i klasserommene. Flere ungdommer tok kontakt etter at psykologene hadde vært å informert om tilbudet på skolen.

3) Være synlig på ungdommenes arenaer (kontordager på skolen og ungdomshuset)

Et viktig moment de ansatte ved kommunen tok opp, var viktigheten av å være synlig på ungdommenes arenaer. Psykologene hadde derfor faste kontordager både på skolen (videregående og ungdomsskole) og på ungdomshuset. En dag annenhver uke hadde vi kontordag på disse arenaene. Ungdom fikk også informasjon om dette tilbudet. Tilbudet varte i overkant av et halvt år. I perioden dette tilbudet sto åpent, var det kun få som stakk innom. Noen ungdommer som vi snakket med sa at det ble for nært, andre elever kunne se hvor man gikk, de sa at det var vanskelig å bare stikke innom i skoletiden/friminuttet, og noen hadde glemt at et slikt tilbud fantes. Flere sa at det var lettere å benytte seg av psykologtilbudet når de hadde en avtale. Det kan imidlertid hende at tilbudet hadde blitt mer brukt etterhvert, dersom man hadde mulighet til å ha en slik tilbud fast ukentlig.

4) Sikre lav terskel og lett tilgjengelighet (bruk av mobil, ikke nødvendig med henvisning)

En av de viktigste målene var at det skulle være lett å få kontakt med psykologene. Man skulle slippe den vanlige rutinen med henvisning fra fastlege og ventelister. Psykologene delte ut mobiltelefonnummere som de kunne kontaktes ved. Ungdommene kunne bare ringe, eller sende sms og be om time. De fleste som hadde kontakt, ga uttrykk for at det er hjelpsomt når man kan kontakte fagpersoner på sms, det gjør det å kontakte fagpersoner mye lettere, og terskelen for å gjøre dette synker. Flere benyttet også mobilnummeret på vegne av venner, de henviste venner til psykologene, og psykologene kontaktet disse for å lage avtaler.

5) Undervisningsopplegg i små grupper til alle tiendeklasser

Psykologene utviklet et undervisningsopplegg om seksualitet, både om normalseksualitet og om krenkelser og overgrep. Det var særlig fokus på holdninger til seksualitet, seksuell debut, sexpress og grensesetting. Undervisningen var i hovedsak rettet mot tiendeklassingene, og varte en hel skoledag. Tiendeklassingene ble delt i fire grupper, hver gruppe fikk undervisning i to halve dager. Til sammen ble fire dager brukt til å gjennomføre selve undervisningen med ungdommene. Undervisningen var delt i ulike faser, både undervisning/fordrag, film, diskusjoner og gruppeoppgaver. Det ble brukt filmklipp for å belyse noen av de temaene som ble tatt opp. Målet med undervisningen var å skape en åpenhet om seksualitet, både gode og dårlige sider ved denne. Åpenhet kan bidra til forebygging da det blir lettere å fortelle om når det skjer krenkelser, og det blir vanskeligere å utøve overgrep da risikoen for at noen får vite om det øker. Det er også viktig å skape arenaer der ungdom kan snakke om holdninger til seksualitet, der de både får faktainformasjon samt mulighet til å ta opp ulike problemstillinger og refleksjoner. Ungdommene ga uttrykk for at de likte undervisningen, men dette ble dessverre ikke evaluert skriftlig. Ungdommene likte særlig at filmfremvisning ble brukt for å konkretisere de tema vi drøftet.

Tiltak rettet mot de som arbeider med ungdommer til daglig

1) Samarbeid med de ulike faggruppene i kommunen (helse, sosiale tjenester, kultur, skolene – grunnskole og vgs)

Det ble avholdt to store arbeids- og planleggingsmøter hvor alle som jobber med barn og ungdommer deltok. Her ble det drøftet ulike tema som gjaldt overgrepssakene, og hvordan forebygge overgrep og hvilke tiltak som bør prioriteres i denne omgang. Det var god tilslutning fra kommunens side på slike møter, og det ble derfor gode og konstruktive diskusjoner.

2) Månedlige samarbeidsmøter med barnevern, helsesøster, psykiatritjenesten og legestasjon

Psykologene hadde også månedlige møter med kommunens ansatte hvor ulike spørsmål om barn og unges psykiske helse ble drøftet, samt særlig fokus på overgrepssakene, hvordan få kontakt med de berørte, hva som rører seg i lokalsamfunnet ellers. Slike møter er noe SANKS vanligvis også tilbyr til førstelinjen.

3) Forenklet henvisningsskjema

Psykologene laget forenklet henvisningsskjema for lærere og de ansatte ved kommunen. Det skulle være lett for bekymrede voksne å henvise ungdommer til psykologene. De foreklede henvisningsskjemaene ble derimot lite brukt. De fleste som tok kontakt med psykologene, tok kontakt selv eller ble henvist av venner. Et fåtall ble henvist av voksne.

4) Kompetanseheving/undervisning

Psykologene hadde tilbud om veiledning etter behov til ansatte ved kommunen. De kunne ta kontakt for å drøfte enkeltsaker, eller for å få veiledning om bestemte temaer.

Psykologene holdt et heldagskurs med arbeidsgrupper for kommunens ansatte der seksuelle overgrep var temaet. De ulike tema som ble undervist i var generelt om ungdom og seksualitet/seksuell utvikling, holdninger til seksualitet, definisjoner og fakta om overgrep, internett og seksualitet i endring, overgrep fra nære personer, voksne og eldre kjærester. Målet var å øke kunnskap om temaet og gi mulighet til å drøfte ulike problemstillinger. Det ble også satt fokus på overgrepssakene i Kautokeino og mulige sammenhenger ble presentert og diskutert. Det ble fokusert på hvordan kommunen videre kan jobbe med forebygging. Vi vektla temaer som hvordan fange opp ungdom som ser ut til å ha det vanskelig og hva slags signaler kan man se etter. Invitasjon ble sent til alle ansatte i kommunen som jobber med barn og ungdom. Det var god oppslutning på kurset.

Psykologene holdt også undervisning til alle lærere på ungdomsskolen om temaet seksuelle overgrep og hvordan snakke med ungdom dersom man mistenker at noe har skjedd. Det ble delt ut evalueringsskjema til lærerne i etterkant av undervisningen. Tilbakemelding fra lærerne var at de var fornøyd med undervisningen, relevante tema ble tatt opp og de ønsker flere slike undervisninger fra fagpersoner.

Andre tiltak

1) Tiltak rettet mot foreldre

Psykologene arrangerte et temakveld hvor alle foreldre av 10. klassinger ble invitert. Foreldre ble invitert klassevis, og det ble satt av to kvelder for foreldremøter. Psykologene holdt et innlegg om ungdom, risikoatferd og seksualitet, resten av kvelden fikk foreldre anledning til å drøfte ulike problemstillinger og utfordringer de møter som foreldre til ungdom, både vanlige

utfordringer og i forhold til risikoatferd. Det var få foreldre som møtte opp, med de som var tilstede ga tilbakemelding om at det var nyttig og at de hadde ønsket flere slike møter.

2) Tiltak rettet mot lokalsamfunnet

Medieoppslag i lokalaviser og nærradio om seksualitet og overgrep, hvordan få hjelp, innspill i debattmøtet om hvordan media håndterte overgrepssakene.

3) Foredrag på ulike konferanser

Psykologene ble invitert til å holde foredrag om ungdom og seksuelle overgrep, og om hvordan forebyggingsarbeid ble organisert i Kautokeino.

Det ble holdt foredrag på følgende konferanser:

- Sáráhkka konferanse om vold i nære relasjoner i Kautokeino, mars 2007
- Samisk likestillingskonferanse i Oslo, mars/april 2007
- Nasjonalkonferanse om vold i Bergen, mai 2007
- Folkemøte i Tysfjord angående seksuelle overgrep, januar 2008

4. Evaluering av prosjektet

Måling av effekt

En kjent problemstilling innenfor feltet forebygging, er at det er vanskelig å måle om det virker. Man setter ofte inn en eller flere intervensjoner eller tiltak med tanke på å redusere en uønsket atferd, hendelse eller sykdom. Ofte blir effekten eller gevinsten av tiltakene ikke målt eller ikke godt nok målt, derfor vet man ikke helt om de forebyggende tiltakene virker etter hensikten. En måte å løse et slikt problem er å måle før og etter intervensjon og se om det har skjedd endringer. I tilfellet med Kautokeino kunne man for eksempel ha undersøkt ungdommenes holdninger til seksuelle krenkelser før klasseromundervisningen og etter, og deretter undersøkt om det har vært endringer. Dette ble ikke gjort på en systematisk måte i Kautokeinoprojektet. Årsaken til dette er delvis ressursmangel, samt at vi ikke prioriterte en grundig og systematisk måling av effekter denne gangen. Vi prioriterte høyere å bruke ressursene på flere tiltak slik det var ønsket fra våre arbeidsgivere. Dessuten kom igangsettingen av prosjektet brått og det var liten tid til planlegging på forhånd. Ved liknende

prosjekter i framtiden bør det legges større vekt på en systematisk evaluering og måling av effekter.

Vår evaluering av dette prosjektet baserer seg derfor på vår egen opplevelse og mer eller mindre tilfeldige tilbakemeldinger fra samarbeidspartnere, foreldre, ungdommer og klienter, samt responser fra enkle evalueringsskjemaer som ble utdelt i etterkant av noen av våre forelesninger og kurs.

Integrering av kultursensitivitet i arbeidet

Både i støttesamtaler og i undervisningssammenheng integrerte vi kunnskap om kulturen i lokalsamfunnet. Konkret betyr dette at vi tok opp temaer som vi tenkte er relevante i folks opplevelse av situasjonen, som for eksempel betydning av slekta, at det er sterk tabu, sanksjoner fra samfunnet når man forteller etc. Kultursensitivitet handler også om kunnskaper om normer for hvordan man snakker sammen innen kulturen: Når og hvordan man tar opp vanskelige temaer. Eksempler på dette er at mange føler ubehag hvis hjelperen er for direkte eller konfronterende, av og til må man snakke på en indirekte måte. Et annet eksempel er at det ofte tar tid før det er nok tillit og trygghet i relasjonen før man kan arbeide med temaene, det er viktig å vise respekt for at folk kanskje ikke er vant til å snakke åpent om slike temaer, man må gi rom til å gå sakte fram. En slik integrering av kultursensitivitet har vi vært bevisst og reflektert i forhold til underveis i arbeidet, men vi har ikke målt dette på noen måte og vi har heller ikke snakket med noen av våre samarbeidsparter om akkurat dette temaet. Samtidig sitter vi igjen med en opplevelse av at for å lykkes med forebygging i en samisk kommune, er det en sentral forutsetning å ha dette perspektivet med seg.

Rammer og ressursbruk – evaluering av arbeidsmodellen

Tanken om at SANKS kan være en del av og gi bistand til det lokale hjelpeapparatet i en tidsperiode var god, vi kan tenke oss at andre kommuner kunne hatt nytte av et slikt eller liknende tilbud. I dette prosjektet valgte vi å bruke ressursene ”bredt”, vi jobbet med både direkte berørte og med øvrig befolkning, vi fokuserte på både ungdomsgruppen, foreldre og de som jobber med ungdom. Fordelen med en slik prioritering var at vi nådde ut til mange ulike grupper. Ulempen er at det ikke blir ressurser nok til å jobbe veldig grundig med ett eller et par prioriterte områder. Hvis fokus hadde vært noe snevrere, ville man kunne ha målt effekter og eventuelt brukt mer tid og ressurser på hver av tiltakene.

Ble våre delmål innfridd?

1) Støttesamtaler til berørte av overgrep

Vi har nådd fram til unge jenter og deres foreldre i stor grad. Vi fikk kontakt med de aller fleste berørte og de som ønsket det eller hadde behov for det, fikk tilbud om hjelp. Søsken av de som var utsatt var det noe vanskeligere å komme i posisjon til. De som har krenket andre seksuelt eller blitt beskyldt for dette var også en gruppe som vårt tilbud var åpent for, men de benyttet seg ikke av tilbudet. Det kan hende at disse gruppene har fått hjelp andre steder enn akkurat hos oss. De fleste som hadde hørt om vårt tilbud, hadde kanskje også en forestilling om at vi først og fremst fokuserte på å gi et tilbud til de som var blitt utsatt for seksuelle krenkelser.

2) Forebyggende tiltak rettet mot ungdommer

Informasjon til ungdommer om tilbudet kom fram i tilfredsstillende grad, takket være god innsats fra spesielt ungdomsskolen som både delte ut elevbrev, hang opp plakater og gav påminnere til elever. Ungdommene tok ofte selv initiativet til å bestille time hos en av psykologene. De uttrykte at de likte at det var et lavterskeltilbud, at de bare kunne avtale time via sms uten at noen andre trengte å vite om dette.

Undervisningsopplegget for tiendeklassinger var tenkt slik at vi skulle introdusere noen temaer ved å vise klipp fra ungdomsfilmene og hvor vi sammen med elevene drøftet temaer som sexpress, å oppfatte andres grenser, hva er egentlig krenkelser etc. Vi tenkte at det blir mindre "farlig" å snakke om temaene hvis det er mindre grupper og hvis man får snakke om figurene i filmene, at det ikke relateres til deres egne erfaringer eller opplevelser.

Gjennomføringen av undervisningen gikk fint og ungdommene selv sa de syntes det var greit. En videreføring av dette tiltaket vil likevel måtte innebære at man jobber videre med å videreutvikle undervisningsopplegget.

3) Tiltak rettet mot foreldre

Tilbakemeldingen fra foreldre var at det var nyttig for dem å møtes og reflektere sammen over disse temaene. Oppmøtet var imidlertid lavt. Foreldre er både viktige rollemodeller og de er sentrale for å påvirke ungdommers holdninger og atferd. Hvis dette tiltaket skal videreføres, bør man sette inn ressurser for at foreldre skal se nytten av å komme på slike temakvelder, slik at man sikrer større oppmøte og dermed sikrer at flest mulig ungdommer får nytte godt av foreldre som er bevisste i forhold til ungdom og skjevutvikling/risikoatferd.

4) *Kompetanseheving om seksuelle overgrep hos de som arbeider med ungdommer*

Tilbakemeldningene fra de ulike undervisningene og veiledningene var entydige. Det virker som alle var enige om at økt kunnskap og økt bevissthet hos fagpersoner om seksualitet og seksuelle overgrep var både nødvendig og nyttig i deres arbeid.

5. Forslag til videreføring

Vi anbefaler at Kautokeino-prosjektet følges opp ved at man arbeider for at prosjektbaserte tiltak går over til å bli varige tilbud. Vi ønsker å framheve noen få tilbud som vi mener kommunen videre bør satse på:

1) *Sikre at lavterskeltilbud for ungdommer som ønsker støttesamtaler videreføres*

I arbeidet i Kautokeino merket vi helt klart behovet for et lavterskeltilbud for ungdom, et sted som er lett tilgjengelig, hvor anonymitet er sikret og hvor de kan snakke om alt fra kjærlighetssorg til psykiske problemer og traumatiske opplevelser. Vi vet at i kommunen blir helsestasjonen for ungdom mye brukt og at der har de drop-in timer for ungdommer. Kanskje et slikt lavterskeltilbud for samtaler om psykososiale vansker kunne blitt en del av ungdommens helsestasjon, men at man avtaler timer på forhånd via sms eller e-post eller telefon. Drop-in timer er litt vanskelig pga. at støttesamtaler ofte kan vare mer enn en time og ungdommene vil ikke at "alle" ser hvor de skal. Mange steder har man samorganisert eller i alle fall et nært samarbeid mellom helsestasjon for ungdom, rådgivingstjeneste for ungdom og ungdommens hus/ungdomsklubb. Kanskje det i Kautokeino er mulig å samorganisere Nuoraidsiida, helsestasjon og en rådgivingstjeneste? Uansett ville et varig lavterskeltilbud for ungdommer vært forebyggende for både seksuelle overgrep og øvrig skjevutvikling.

2) *Det må sikres at ungdommer får tilbud om aktiviteter som er et alternativ til å oppsøke festing/rus*

Rusmiljøer og "festekultur" henger sammen med seksuelle krenkelsers og overgrep. Hvis formålet er at ungdom ikke skal oppsøke voksenfester, bør de ha alternative aktiviteter som er mer attraktive enn festing. Ungdom bør gis ressurser og muligheter til å foreslå og til å skape slike aktiviteter for seg selv, eventuelt i samarbeid med voksne som arbeider i kommunen.

3) *Åpenhet om problemstillinger knyttet til seksualitet og risikoatferd bør sikres ved å videreføre eller gi undervisningsopplegg på både barneskole- og ungdomsskoletrinnet om holdninger til seksualitet og grenser.*

Man kan enten bruke ferdige undervisningsmateriell, eller man kan bruke ressurser på å utvikle kulturelt tilpassede opplegg.

4) *Forskning, utviklingsprosjekter eller forebyggingsprosjekter*

Ulike typer forskningsprosjekter, utviklingsprosjekter eller forebyggingsprosjekter bør gis plass og ressurser. Ulike prosjekter når ut til ulike grupper, ny og oppdatert kunnskap er også nødvendig og ønskelig.